

Uz to, moramo spomenuti jedan vrijedan poduhvat koji je prije dvadesetak godina ondašnji Zavod na poticaj prof. Marijana Bručića, ravnatelja Klasične gimnazije, a uz pomoć i drugih znanstvenih i stručnih institucija, proveo u djelo, kao izraz brige za kadrove. Naime, u jeku Šušarove reforme srednjoškolskog obrazovanja, koja je imala za cilj što brže finalno osposobljavanje srednjoškolskih kadrova, zaprijetila je opasnost ukidanja klasičnih gimnazija (a tada ih je bilo samo dvije: zagrebačka i splitska), ovaj je Zavod, uz pomoć djelatnika zagrebačke Klasične gimnazije, izradio program srednjoškolskog obrazovanja, koji je udovoljavao ondašnjim kriterijima Ministarstva prosvjete, te zadržao *mutatis mutandis* program klasične gimnazije. Smatra se da je to bio vrlo važan poduhvat, koji je uspio sačuvati kontinuitet klasičnog obrazovanja i tako lakše premostiti razdoblje do nove školske reforme devedesetih godina.

I na kraju držim svojom moralnom i ljudskom obvezom da se s ovoga mjesta posebno zahvalim prof. Jakovu Stipišiću, čijim je djelovanjem ponajviše obilježena naprijed iznesena djelatnost Zavoda. Želim mu zahvaliti na znanstvenoj i stručnoj nesebičnosti, jer je nama mlađima uvijek iskazivao povjerenje i uveo nas u svijet koji je ponekad izgledao nepristupačan. Hvala Vam Barba!

Vesna Gamulin Tudjina

Monografije, studije i priručnici članova Odsjeka

UDK 93/94(01)

Od svog osnutka Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti davala je istaknuto mjesto objavljivanju izvora za hrvatsku povijest, što je uvijek i bila primarna svrha postojanja našeg Zavoda. Međutim, tijekom proteklih 50 godina kao rezultat rada u osnovi zacrtanog na građi, proizašlo je mnoštvo studija, monografija i priručnika vezanih uz razne grupe izvora-građe, pa time i uz razne teme.

Vrlo je širok i vremenski raspon tema kojima se u Zavodu bavilo i bavi – od razdoblja hrvatskih narodnih vladara, preko razvijenog srednjeg vijeka, historiografije kod nas posebno bogatog razdoblja humanizma, sve do gospodarske i demografske povijesti čak do polovice 19. stoljeća.

Svaki pokušaj sistematizacije radova izraslih iz susreta pojedinih znanstvenika i njihovih pojedinačnih znanstvenih interesa sa specifičnom građom, nailazi na brojna pitanja, pa onda i probleme njihove klasifikacije. Kod ovako specifične građe koji put, pa čak i često, teško je odrediti granicu, odnosno kategoriju unutar koje bi se pojedini rad trebao svrstati. Razgraničenja unutar kategoriju iz naslova nisu ni pošto jednoznačna. Tako se samo po sebi postavlja pitanje, posebno s obzirom na vrijednost doprinosa znanosti, (bilo da se radi o studijama ili čak monografija-

ma), kako kvalificirati zaokružene cjeline onda kada svojim većim dijelom predstavljaju zapravo građu.

Naime, monografije i studije, a posebice priručnici, pojavljuju se kao krajnji rezultat dugogodišnjeg rada pojedinih članova na pojedinim izvorima, pa onda i temama.

Tako s obzirom na prirodu izvora i važnost doprinosa znanosti među monografije svrstavam sve veće zaokružene cjeline i onda kada predstavljaju većim dijelom građu. Ponekad je potrebno puno više znanja i truda za izdavanje zbilja cjelovitih grupa izvora, nego što to može koji puta biti slučaj sa sintezama.

Započinjemo, poštujući kronologiju, s *Ćirilskim rukopisima Jugoslavenske akademije* Vladimira Mošina u dva volumena objavljena 1952. i 1955. godine (od kojih je drugi koji sadrži reprodukcije izašao ranije, naime 1952. godine, dok je prvi svezak koji predstavlja opis rukopisa objavljen 1955.)

Slijede *Glagoljski rukopisi otoka Krka* dr. Vjekoslava Štefarić, a izdani su kao knj. 51. u Djelima JAZU 1960. godine.

Dva volumena dr. Vjekoslava Štefarića *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije* izdana su 1969. odnosno 1970. godine u okviru serije "Acta croatica".

Zatim *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana (Monumenta historica familiarium Zrinski et Frankopan) – Popisi i procjene dobara 1672.-1673.* Rajke Modrić i Miljena Šamsalovića iz 1974. godine izašle kao knj. 55. Djela JAZU.

Tako ovdje navodim i kritičko izdanje *Statuta grada i otoka Korčule iz 1214. godine (Statuta et leges civitatis et insulae Corzulae)* s prijevodom na hrvatski jezik, Zagreb-Korčula 1987. godine, posebno stoga što je to izdanje potaknulo Znanstveni skup čiji rezultat je slijedio u obliku Zbornika radova u kojem su svoj doprinos dali i članovi našeg Zavoda.

Knjiga dr. Ante Gulina *Povijest obitelji Rattkay (1400.-1793.)* kao izvor i genealoška studija objavljena je 1995. godine u okviru serije Djela HAZU, knjiga 72.

Postoji još nekoliko knjiga koje su, kao rezultat rada pojedinih autora našeg Odsjeka, objavljene kod drugih izdavača – i to uglavnom nedavno.

Među njima izdvajam kao posebno vrijednu monografiju dr. Miroslava Kurelca *Ivan Lučić Lucius – otac hrvatske historiografije* objelodanjenju 1994. godine u izdanju "Školske knjige", koja nam otvara mnoge nove vidike, donosi mnoštvo podataka posebno kroz odnose Luciusa sa suvremenicima i tako široko razotkriva razdoblje 17-og stoljeća kod nas.

Tu je i knjiga Mirjane Matijević Sokol (suautor Mate Zekan) *Branimirova Hrvatska u pismima pape Ivana VIII.*, u već dva izdanja Splitskog književnog kruga, i to 1989. i 1990. godine.

Zatim *Ivan Kapistran Adamović – javni djelatnik, veleposjednik i ekonomist* prof. dr. Ivana Ercega u izdanju Povijesnog arhiva u Osijeku, 1996. godine.

Slijedi *Marcus Antonius de Dominis, A Manifestation of the Motives* Vesne Tudića Gamulin, u izdanju Hrvatskog PEN Centra, Zagreb-Split 1997.

Knjiga dr. Ante Gulina *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, u izdanju nakladnika "Golden marketing" izašla je 1998.

Isto tako i knjiga dr. Ivana Ercega *Jozefinski katastar Rijeke* u izdanju "Školske knjige".

U razlici naspram monografija, studije su manje cjeline, također (najčešće) uglavnom proizlaze iz građe, i često su rezultat susreta znanstvenika s pojedinačnim temama odnosno problemima na koje određena građa ukazuje. Većina ih je objavljena u Zborniku Zavoda (zasebno izlaganje), ali i u mnogim drugim (časopisima) publikacijama. Izdvajam samo one koje su objelodanjene u (značajnijim) Akademijinim izdanjima kao što su Rad i Starine. Započinjemo tematskim grupama vezanim uz autore, poštujući kronologiju, sa studijama glagoljaške tematike Vjekoslava Štefanića: "Jedna hrvatskoglagoljaška inkunabula iz 1491." (Rad JAZU, knj. 285, 1951.); "Arhiv bivše osorske biskupije" (Starine JAZU, knj. 43, 1951.) (koautor L. Košuta); "Glagoljaši u Kopru god. 1467.-1806." (Starine JAZU, knj. 46, 1956.).

Slijede radovi na ćirilskim ispravama dr. Vladimira Mošina: "Paštrovski spisak Dušanova zakonodavstva prema zagrebačkom rukopisu" (Starine JAZU, knj. 43, 1951.); "Bogišićev dalmatinski rukopis i mlada redakcija Dušanova zakonodavstva" (Anali Historijskog instituta JAZU Dubrovnik, god. II, 1953.); "Sankcija u vizantinskoj i južnoslavenskoj ćirilskoj diplomaciji" (Anali ..., god. III, 1954.); "Ćirilske isprave i pisma u arhivu Jugoslavenske akademije" (Starine JAZU, knj. 46, 1956.) (koautor S. Traljić); "Ćirilski rukopisi u sjevernoj Dalmaciji" (Starine JAZU, knj. 48, 1958.).

Radovi dr. Zlatka Herkova uglavnom su metrološke tematike: "Horvacki novac' - hrvatska novčana jedinica XVIII stoljeća" (Starine JAZU, knj. 44, 1952.); "Građa za povijest umjetnosti", (Bulletin Razreda za likovne umjetnosti JAZU, god X, Br.1-2, 1962.); "Rukopis *De contributione Croatiae seu Superioris Slavoniae*, njegov povod, sadržaj i autor" (Starine JAZU, knj. 54, 1969.); "Organizacija uprave grada Varaždina i njezin djelokrug od 15. do 18. stoljeća" (Varaždinski zbornik / Zbornik radova sa znanstvenog skupa - Pojedinačna izdanja JAZU / 1983.); "O rukopisu *Notitiae de praecipuis officiis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae*" (Rad JAZU, knj. 405, 1984.).

Dr. Ivan Erceg bavi se demografsko-gospodarstvenim temama: "Dnevnik Josipa II o prilikama u Hrvatskoj i na jadranskoj obali godine 1775" (Starine JAZU, knj. 53, 1966.); "Pokušaj naseljavanja Crnogoraca u Kraljevicu i uz Karolinu (u 2. polovici 18. stoljeća)" (Starine JAZU, knj. 55, 1971.); "Pomorsko trgovinske veze jadranskih i mediteranskih luka s Trstom (1771.)" (Starine JAZU, knj. 56, 1975.); "Položaj i obaveze pokupskih, gorskokotarskih i vinodolskih kmetova u svjetlosti urbanizacijske regulacije (1775.-1780.)" (Starine JAZU, knj. 57, 1978.); "Stanje i struktura stanovništva u hrvatskoslavonskim županijama godine 1782." (Starine JAZU, knj. 59, 1984.).

Rad dr. Ante Gulina s područja sfragistike: "Srednjovjekovni pečati zagrebačkih biskupa" (Starine JAZU, knj. 58, 1980.).

Priručnici su posebno dragocjen rezultat rada našeg Odsjeka i uglavnom su prvi i jedini radovi te vrste za naše područje.

Prije više od četrdeset godina dr. Zlatko Herkov objavio je djelo *Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske* u 2 sveska u ediciji Djela JAZU (knj. 47 i 48) 1956. godine.

U Institutu su dr. Vladimir Mošin i Seid Traljić 1957. objavili opsežno djelo *Vodeni znakovi XIII i XV stoljeća* u dva sveska, posebno važno pomagalo za što pouzdaniju dataciju dokumenata i drugih povijesnih izvora na osnovi identifikacije materije na kojoj su pisani.

Regesta isprava arhiva Jugoslavenske akademije (*Isprave arhiva Jugoslavenske akademije* – Regesta, I. svezak God. 1018.-1437.) objavljena 1959. godine, sastavili su članovi našeg Odsjeka Jakov Stipišić i Miljen Šamsalović, – priručnik za koji se može samo poželjeti da ga imaju i drugi arhivi za svoju građu.

Uz naš Odsjek vezana su i tri sveska bibliografije prof. Šime Jurića i dr. Zlatka Herkova *Scriptores latini recentioris aetatis. Opera scriptorum Latinorum natione Croatorum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita* (obuhvaćaju građu do 1848. godine), iz 1968. (Tomus I), 1971. (Tomus II) odnosno 1982. godine (Additamentum). – dragocjene informacije o izdanjima naših latinista i mjestima gdje se te knjige nalaze.

Slijedi bibliografija povijesne metrologije – *Bibliographiae Metrologiae Historicae* dr. Miroslava Kurelca i Zlatka Herkova u dva volumena, od kojih je prvi objavljen 1971. a drugi 1973. godine (unutar Akademijinih pojedinačnih izdanja) – a izdana su kao rezultat istraživanja u domaćim i stranim bibliotekama i arhivima.

Na osnovi mnogih istraživanja i relevantnih studija dr. Zlatko Herkov izradio je priručnik *Naše stare mjere i utezi – Uvod u teoriju povijesne metrologije i njezina praktična primjena pri proučavanju naše gospodarske povijesti* u izdanju Školske knjige 1973. godine.

U okviru posebnog projekta – *Povijesni spomenici Istre* – pored ostalog objavljena su i četiri sveska edicije *Prilozi za bibliografiju objavljenih izvora za povijest Istre* od kojih je prvi izišao 1977., drugi 1978., treći 1979., te četvrti 1981. godine.

U najužoj vezi s izdavanjem povijesne građe u Zavodu se odvijao intenzivan rad na proučavanju srednjovjekovnog latiniteta kojim su većim dijelom pisani povijesni izvori u nas. Tako je nakon sustavnog ekscerpiranja značajnijih izvora i obrade pojedinih riječi, u čemu su sudjelovali mnogi članovi Odsjeka (bivšeg Zavoda) i brojni vanjski suradnici, nastao *Rječnik srednjovjekovnog latiniteta Jugoslavije (Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae)*, koji je prvo izlazio u svescima abecednim redom od 1969. do 1978. godine, a zatim je objavljen u dva sveska 1973. (Volumen I – Slova A – K) i 1978. godine (Volumen II – Slova I – Z + Indeksi). Neprocjenjivost tog rječnika koji objašnjava riječi koje se često nigdje drugdje ne mogu naći nepotrebno je naglašavati. Usput treba reći da je u planu Odsjeka nastavak tog posla, odnosno izrada Additamenta tj. dodataka Leksikonu, uzimajući u obzir do sada još neuvrštene grupe izvora.

Isto tako započet je rad na *Rječniku novovjekovnog latiniteta (Lexicon latinitatis recentioris aetatis)*.

Posebno mjesto u kategoriji priručnika ima udžbenik prof. Jakova Stipišića *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi* koji je Školska knjiga izdala već tri puta. Prvo izdanje je iz 1972. godine, drugo dopunjeno iz 1985. i treće (odnosno drugo dopunjeno) iz 1991. godine. To je priručnik na kojem su stasale sad već brojne generacije povjesničara, a u upotrebi je i ne samo u našoj državi. U njemu je obrađena i prikazana latinska paleografija, diplomatika, kronologija, egdotika, rječnik paleografskih kratica s posebnim osvrtom na našu povijesnu građu i uskršnje tablice. Bez konzultacija tog priručnika teško je zamisliv suvisli rad na našim najranijim izvorima, a kamoli njihovo objavljivanje.